

Zaměstnání jako faktor desistence: přehled výsledků výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci pro jednání RVPPK (23.5.2018, Jiřice)

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O VÝZKUMU

Výzkum byl realizován v letech 2015-2017. Zaměřil se na význam pracovního uplatnění v procesu desistence (ukončování kriminální kariéry). Pomocí kritéria následné recidivy byla zjišťována efektivita programu neziskové organizace RUBIKON Centrum, která lidem s kriminální minulostí pomáhá získat zaměstnání a řešit jejich dluhovou situaci. Uskutečněny byly také kvalitativní hloubkové rozhovory s pachateli trestných činů, které odhalily některé z významných faktorů desistence i recidivy. Součástí výzkumu bylo i rozsáhlé dotazníkové šetření mezi vězeňskými sociálními pracovníky, probačními úředníky, sociálními kurátory, pracovníky kontaktních pracovišť Úřadu práce a zaměstnanci zmíněné organizace RUBIKON Centrum. Jeho prostřednictvím se podařilo zmapovat největší problémy a překážky, jimž na trhu práce čelí osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, a také získat praktická doporučení, která by podle oslovených expertů situaci v dané oblasti zlepšila.

TEORETICKÝ RÁMEC

Desistenci označujeme konec období, po které se jedinec dopouštěl trestné činnosti. Zájem kriminologů o tuto problematiku vyvolaly rozsáhlé longitudinální výzkumy kriminální kariéry, které doložily, že trestná činnost naprosté většiny pachatelů je úzce spojena s obdobím jejich dospívání a rané dospělosti, zatímco v pozdějším věku se kriminálních skutků dopouští pouze malá část z nich. Zdá se, že proces ukončení kriminální kariéry je podmíněn vzájemným působením různorodých faktorů (vnitřních i vnějších), a to zejména přirozeného stárnutí a zrání, racionálního rozhodnutí a motivace, změn ve struktuře životních hodnot či sebepojetí a také významných životních událostí, které působí jako určité „body obratu“. Kromě zaměstnání se jedná zejména o uspokojivý partnerský vztah, narození vlastního dítěte či opuštění delikventních přátel. Výzkumy dokládají, že tyto činitele mají na ukončení kriminální kariéry obvykle větší vliv, než jakékoli intervence justičního systému. Skutečně účinná proto mohou být v oblasti předcházení recidivě opatření, která berou tento

širší kontext v úvahu a která v pachatelích probouzejí, podporují a rozvíjejí jejich vlastní touhu změnit svůj život k lepšímu. Právě zaměstnání může v tomto směru hrát zásadní roli.

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ:

a) efektivita programu RUBIKON Centra z pohledu recidivy

RUBIKON Centrum je nestátní nezisková organizace, která se práci s pachateli trestné činnosti věnuje již více než dvacet let. Pomáhá jim na jejich cestě nového životního startu obnovovat narušené vztahy s okolím, získat zaměstnání a řešit závazky, které během jejich předešlého způsobu života vznikly. Ročně využije jeho služeb více než tisíc osob, přičemž 70 % z nich má za sebou pobyt ve vězení. Významnou oblastí činnosti je příprava klientů na vstup na trh práce, zprostředkování zaměstnání a podpora v sociální a ekonomické stabilizaci. Za posledních pět let pomohli pracovníci organizace najít zaměstnání téměř 600 klientům a navázali spolupráci s více než 120 zaměstnavateli.

→ Recidiva byla zkoumána na vzorku 44 klientů RUBIKON Centra a 83 klientů PMS

→ Pouze 11 % klientů RUBIKON Centra, kterým byla poskytnuta pomoc při hledání zaměstnání a řešení dluhové situace, bylo v následujících dvou letech znovu odsouzeno za trestný čin.

→ V kontrolním vzorku klientů PMS, kteří podle informací probačního úředníka neměli ve sledovaném období legální zdroj příjmů, dosáhl podíl recidivujících osob 98 %. Vyšší riziko recidivy u těchto jedinců bylo ale ve srovnání s klienty RUBIKON Centra dáno i některými, s kriminální kariérou úzce spojenými znaky (zejména věk a předchozí trestná činnost).

→ Velkou roli v procesu desistence hraje osobní motivace každého jedince – příznivý výsledek u klientů RUBIKON Centra proto nepochybně souvisí i s tím, že podpora a pomoc byla cíleně nabízena osobám, které měly zájem svou životní situaci aktivně řešit.

→ Podle očekávání se potvrdilo, že vyšší pravděpodobnost recidivy je úzce spojena s nižším věkem pachatele, jeho pohlavím (muži recidivují častěji než ženy), ranějším zahájením kriminální kariéry i s počtem předchozích záznamů v Rejstříku trestů. Výrazně častěji navíc recidivovaly osoby, u nichž v minulosti došlo k přeměně alternativního trestu na trest odnětí svobody.

b) kvalitativně a narativně zaměřené rozhovory s pachateli

→ Hloubkové rozhovory vedli výzkumníci s devíti klienty RUBIKON Centra, kterým se podařilo úspěšně ukončit kriminální kariéru, a třinácti klienty PMS, kteří v ní nadále pokračují.

→ Rozhovory ukázaly, že desistence je procesem, v němž hrají zásadní roli jak faktory vnější, tak vnitřní. K ukončení kriminální kariéry proto může kromě zaměstnání významně přispět podpora blízkých osob a stabilní partnerský vztah, ale stejně důležité je také vlastní osobní „dozrání“, změna myšlení nebo přehodnocení životních priorit.

→ Samo zaměstnání hrálo podle úspěšných „desisterů“ roli zejména ve smyslu legálních příjmů (včetně možnosti splácet dluhy a řešit exekuce), vhodné strukturace času, navázání nových kontaktů s nekriminální populací, získání sociálně příznivých vzorců chování i vědomí vlastní hodnoty a pozitivního sebepojetí.

c) expertní dotazníkové šetření

→ Šetření se zúčastnilo 80 vězeňských sociálních pracovníků, 153 pracovníků Úřadu práce, 40 vedoucích středisek PMS, 126 sociálních kurátorů a 12 pracovníků RUBIKON Centra.

→ Shodli se na tom, že reálný zájem získat legální zaměstnání nemá ani polovina osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.

→ Propuštění, kteří o pracovní místo usilují, jsou často limitováni záznamem v Rejstříku trestů, který řada zaměstnavatelů vnímá jako významný signál nežádoucích vlastností či potenciálních problémů.

→ Záznam v Rejstříku ale zpravidla není jedinou překážkou, jíž propuštění čelí - často je na trhu práce omezuje také nízká úroveň vzdělání, nedostatečné pracovní návyky, chybějící kvalifikace, potřebné schopnosti či dovednosti, chybějící rodinné zázemí, nezajištěné bydlení a také dluhy či exekuce.

→ Podle zkušeností pracovníků Úřadu práce lze při zaměstnávání osob propuštěných z vězení efektivně využívat většinu současných opatření aktivní politiky zaměstnanosti, jako jsou veřejně prospěšné práce, společensky účelná či dotovaná pracovní místa a také rekvalifikace (zejména, je-li provázána s příslibem pracovního uplatnění od konkrétního zaměstnavatele). Situaci by však prospělo odstranění podmínky délky evidence a možnost pracovního zařazení bezprostředně po zaevidování propuštěné osoby mezi uchazeče o zaměstnání.

→ Experti doporučují zlepšit systém přípravy odsouzených na vstup na pracovní trh již během výkonu trestu, a to zejména prostřednictvím vyšší míry zaměstnanosti ve věznicích (i na základě lepšího finančního ohodnocení), zlepšením nabídky rekvalifikace, vzdělávání i

poradenských služeb, vytipováním konkrétních pracovních nabídek a zaměstnavatelů, kteří mohou propuštěným práci nabídnout, či zavedení kvót pro zaměstnavatele a státní podniky (povinnost zaměstnat určitý počet propuštěných).

→ Lidé propuštění z vězení se neobejdou bez specializované a individuální podpory, a to v podobě domů „napůl cesty“, kurátorských domů, probačních domů nebo chráněných dílen. Uplatnit lze rovněž principy mentoringu, který zajistí potřebnou pomoc i kontrolu propuštěného.

→ Velkou pozornost je nutno věnovat problematice zadluženosti a exekucí, neboť obavy ze srážek ze mzdy jsou často důvodem, proč se jedinci propuštění z vězení záměrně vyhýbají legální práci.

→ Zlepšit a zintenzivnit je nutné spolupráci a propojení zainteresovaných subjektů, a to včetně neziskových organizací. K tomu by mohla vést pravidelná setkání pracovníků Úřadu práce, věznic, probačních úředníků a sociálních kurátorů. Spolupráci je nutno rozvíjet také se samotnými zaměstnavateli, a to včetně vhodné osvěty.

Publikace, kterou IKSP na základě výzkumu vydala, je k dispozici na stránkách www.kriminologie.cz (Tomášek, J. a kol.: Zaměstnání jako faktor desistence)

